

Az iskolai nyelvvédelem a magyar nyelvi nevelés szolgálatában.

Újabb időben igen sokszor hallunk az iskolai nyelvvédelemről is, sőt az utóbbi időben sajnálatos módon egyesek a purizmus elleni haragjukban és harcukban egy-két vágást az iskolai nyelvvédelemnek is szántak. Ráfogták erre a munkára, hogy csak az idegen szavak üldözésére szorítkozik, ugyanakkor azonban a barbarizmusok tovább fertőzik a magyar nyelvet. Nézzünk csak szembe ezzel a váddal.

Néhány éve a megboldogult Pintér Jenő az iskolai nyelvvédelem fontosságára hívta fel a magyar pedagógusok figyelmét. Az azóta megindult nyelvvédelmi munka ma már minden magyar iskolában folyik. A hangsúly azonban azon lenne, vajjon ez a munka tervszerűen folyik-e? Vajjon nem szorítkozik-e valóban csak az idegen szavak üldözésére? Vajjon mindenütt tisztában vannak-e az iskolai nyelvvédelem nagy céljaival? Ezekre a kérdésekre igen komolyan kell válaszolnunk. Először is állapítsuk meg azt, hogy ez a munka eleinte valóban mintha csak az idegen szavak üldözése lett volna. Ma már azonban nagyon jól tudjuk, hogy csak ezzel a munkával nem értünk el nagy célokat. Kell üldöznünk az idegen szavakat is, sőt éber figyelemmel kell üldöznünk, mert sok jó és szép magyar szavunkat szorítják ki az idegen szavak. Ezért sántít azoknak az okoskodása, akik azzal érvelnek, hogy szókincsünk bővül az idegen szavakkal is, de azt elfelejtik, hogy ugyanakkor éppen a tősgyökeres kifejezések és szavak kiszorításával elvesz sok jó magyar szavunk. Azokról az idegen szavakról van szó, amelyekre — Kosztolányi Dezső mondja — kitűnő kifejezéseink vannak anyanyelvünkben és semmiféle gazdagodást sem jelentenek.

Éppen e megfontolások alapján igenis az idegen szavakat is üldöznünk kell! Az iskola idevonatkozó munkája azonban ne merüljön ki csak az üldözésben és a tükörszavak keresgélésében, hanem a jó magyar szavakat keressük meg a régi magyar nyelvben, nagy íróink és nyelv művészeink nyelvében és a nép nyelvében. Az idegen szavak üldözésének ez már nehezebbik módja, de ez az igazi módja. A komoly magyar nyelvi nevelésnek ezt a munkát is vállalnia kell.

Néhány éve a gyakorlati munka mezején kisdíákjaimmal „Védjük Nyelvünket!” címmel diáklapot adtunk ki. Az iskolai nyelvvédelmi munkának komoly eszköze volt ez a kis lap is. Eleinte mi is, mintha csak az idegen szavakra haragudtunk volna nagyon, s a gyerekek azt hitték, ha nem használnak idegen szavakat, akkor már egészen tiszta magyar nyelven beszélnek. Lassan azonban rávezetem őket arra, hogy az idegen szavak mellett sok más idegenszerűség is fertőzi magyar nyelvünket. Ez a „rávezetés” az iskolai nyelvvédelemnek legfontosabb munkája. Tudatosítanunk kell azt, hogy az idegen szavaknál sokkal veszedelmesebbek az idegenszerűségek, a barbarizmusok, mert ezek a nyelv szerkezetét és szemléleti tartalmát fertőzik meg, és éppen ezért fertőzik a magyar gondolkodás

szellemét is. „Az idegen szerkezetek, szófüzések és kifejezések kiforgatják a nyelvet sajátos jellegéből, sajátos szemléletvilágából, eredetiségéből, gyökerein rágódnak, megrontják szellemét, rendszerét.“ (Dengl: Magyar nyelvhelyesség: 114.)

Ezért kell a barbarizmusok ellen harcolnunk minden magyar nyelvi órán. A barbarizmusok használatával drága magyar nyelvünk bitang jószág módjára szürkül, romlik és pusztul. A mai középosztály szomorú nyelvi mulasztásának itt a rákfenéje. A mai magyar köznyelv tele van idegenszerűségekkel, idegen ízzel. Sok szintelen, semleges, és romlott beszédű ember fertőzi ezt a nyelvet.

Ha ezt meggondoljuk, szükségesnek fogjuk tartani az iskolai nyelvművelő és nyelvvédő munkát. Nem csak azért magyarkodni akaró munka ez. Sokkal több: a magyar nyelv szellemének, mélységének, tisztaságának, eredetiségének és szépségeinek megismertetését, ápolását és védelmét jelenti...

A gyakorlatban ez a védelmi munka jelenti a tiszta magyar beszéd és nyelv legjobb forrásainak kutatását, a nagy magyar alkotók tiszta nyelvének ízelgetését, a régi magyar nyelv értékeinek újra életté-tevéését és a mai népi nyelv alaposabb ismergetését.

Ezt a munkát minden fokon végeznünk kell. Gyakorlatomban immár ötödik éve folyik ez a munka tervszerűen. S akkor, amikor a barbarizmusok elleni harcról beszélek, nyugodt lelkiismerettel állíthatom, ennek a harcnak jó részét már megvívтам. Most vissza tekintek erre a munkára, egyszóval a gyakorlat nehéz munkájára és a tapasztalatok alapján beszélek a barbarizmusok elleni harc eszközzeiről és szempontjairól.

Minden tervszerű munkának kell számotvetés is. A mi számotvetésünk lényege az, ahogyan Csaplovics József komáromi főigazgató írta egyik kiadványunkban;* át kell éreznünk, hogy „nyelvünk magyarságunknak legnagyobb, legdrágább és legeredetibb kincse Pajzs és Kard! Pajzs, melynek védelme alatt ezer esztendő minden elnemzetlenítő törekvése és megpróbáltatása között megmaradtunk annak, aminek a Mindenható teremtett bennünket: minden mástól különböző eredeti színnek a nemzetek és nyelvek nagy színskálájában, megmaradtunk büszkén magyarnak. Kard, mely a szellemével vág utat s parancsol tekintélyt világszerte a magyar léleknek, a magyar gondolatnak.“

Ilyen meggondolás után az ifjúság nyelvvédelmi munkájára is nagy szükség van. A magyar hétköznapi életben úgylis sokszor hall a magyar diák hibás és barbarizmusokkal tele beszédet, nyissuk ki a fülét, vértezzük fel védelmi eszközökkel nyelvérzékét. A barbarizmusok ellen elsősorban a nyelvérzéküket kell megerősítenünk.

Mielőtt a gyakorlati munka szempontjait sorra venném, előrebocsátom a következőket:

1. Elhibázott védelmi eljárás, amikor az idegenszerűségeket, a barbarizmusokat egyszerűen csak kipécézzük. Ez t. i. azzal a veszéllyel jár, hogy éppen így mi is a terjesztők közé állunk, mert, sajnos, a diák a helytelenségeket, a hibákat hamarabb tanulja meg.

*) Együtt dolgoztunk. Érsekújvár, 1941.

De ha vérvé tesszük nyelvünk értékeinek ismerete által a magyar gondolkodásmód, a magyar észjárás nyelvi példáit, akkor majd öntudatra ébredt magyar természete löki ki magából az idegenszerűségeket... A baj éppen az, hogy a magyar nyelvérzék sok embernél már annyira meggyengült, hogy észre se veszi, amikor az idegenszerűségek útjára bicsaklik magyar nyelve.

2. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a legtöbb barbarizmus a magyar szólások, kifejezések és mondatok belső szerveit támadta meg, azaz — Arany János szavaival — a nyelv élőfájának éltető nedvében kering már sok idegenszerűség. A magyar szavakkal éppen ezért, ha nem vigyázunk igen sok idegen kifejezést, szólast és nyelvi fordulatot is terjeszthetünk. Ezért kell alaposan megismerkednünk a magyar nyelv szellemével, a magyar nyelv sajátosságaiával, a magyar szóösszetételek és szókapcsolatok rendjével, a magyar szórend, a magyar mondat szerkesztés sajátos módjával. Meg kell ismernünk jól a magyar nyelv szellemét. „Ennek a szellemnek a megismerésére bele kell hatolnunk a magyar nyelv szerkezetébe, szókincsébe, szólásaiba, a magyar nép gondolkodásába és felfogásmódjába, eszejárásába, egyszóval a: lelkébe.“ (Dengl: 12.)

3. Ne csupa tiltásból álljon ez a harcunk. Nem tudom eléggé hangsúlyozni ezt a komoly igazságot. A megelőzés módszere a legjobb, vértessük fel a gyerekeket a legjobb nyelvérzékkel. Igaza van Németh Lászlónak: „Hiába korlátozom nyelvemet a magyar nyelv szellemében, ha abban leszek magyar, ami nincs benn a mondataimban s nem abban, ami benne van.“ (Németh: Kisebbségben: 328.) Ápoljuk tehát tanulóink nyelvében azt, ami jó, helyes és magyar. Különösen vigyázzunk falusi magyar gyerekeink izes magyar kiejtésére, népi nyelvüknek színeire, képeire. A kultuszminiszter úr újabb komoly megfontolások miatt hívja fel a figyelmet a néphagyományokra is. Szerinte is pótolhatatlan magyar értékeket jelentenek a népmesék, a dalok, a balladák, általában a néphagyományok. De a nép színes és képekben gazdag élő nyelve is nagy érték. Gyűjtsük tehát a nép nyelvének érdekes és színes képeit, képalkotó ösztönének szemléletes nyelvi példáit is. Saját gyakorlatomban a néphagyományok gyűjtése is nevelési célokat szolgál és különösen szolgálja a magyar nyelv művelés és nyelvvédelem céljait. Ime a barbarizmusok elleni harc nem lehet csak a nyelvi hibák elleni küzdelem, a komoly nyelvi nevelésnek is alapja az.

4. A barbarizmusok elleni harc tehát a legkomolyabb magyar nyelv művelés. Ennek a magyar nyelv művelésnek az is feladata, hogy a nyelvi kifejezést megelőző gondolkodásunkat, eszünk járását is magyarrá nevelje. S „mihelyt magyarul gondolkozunk és szemléleti módunkban gyökeresen átalakulunk, egymásután teremődnek meg a derék szavak, kifejezések.“ (Kosztolányi: 147), és eltűnnek az idegenszerűségek.

Hogy ezt a harcot meg kell vívunk, azt nagyon jól tudjuk. Sok olyan idegenszerűség fertőzi már a magyar nyelvet, amiről sokszor nem is sejtjük, hogy idegen kifejezés. Ezért esett már szinte kétségbe sok magyar írónk és költőnk. Újabbán Illyés Gyula is felhívta a figyelmet erre a nagy veszélyre. A „Magyarok“ c. mun-

kájának sok részében döbrent rá, mi lesz, ha az idegenszerűségek ily gyorsan tovább terjednek? Mi lesz, ha teljesen meggyengül a magyar nyelv képkalkító ereje, ha az idegenből fordított sok új kifejezés elnyomja a magyar nyelv tősgyökeres kifejezéseit? Lehet-e majd ezen segíteni? Mintha elerőtlenedett volna a magyar nyelv kifejező ereje is. Sok új fogalmat csak idegen néven használunk, vagy legfeljebb szórul-szóra fordítunk le. Elejtünk régi jó fordulatokat és szavakat, s ahogyan Karácsony Sándor írja: „Új, erőszakos, nem a magyar nyelv szelleméből sarjadt álmagyar szavakat és szerkezeteket gyártunk helyettük. Pusztulnak magyaros összetételeink, és elburjánzanak az idegen kifejezések, összetételek. Így sok idegen kép, s e képeken keresztül idegen szellem hatol a magyar nyelvbe“. (V. ö. A magyar észjárás c. művét.)

Ha ez így van, mit tegyen a magyar nyelv tanára? Szedje össze az idegenszerűségeket, s pécézzé ki? Szedje össze a tanulói nyelvében, írásaiban található idegenszerűségeket és adja meg helyettük a megfelelő magyar kifejezéseket? Vagy talán tervszerűen harcoljon a barbarizmusok ellen? Ez utóbbit kell követnünk. A tervszerű munkát már a legelső fokon meg kell kezdenünk. Van mit gyomlálnunk már az elsős gyerek nyelvéből és írásából is. Azután meg azt is mondtam, a védelem legnagyobb munkája a megelőzés és a magyar nyelvérzék erősítése. Kép- és fogalomzavar a legnagyobb betegsége a magyar diák nyelvének is. Tanítsuk meg a gyereket helyesen magyarul gondolkodni és akkor kifejezéseiben sem lesz az idegenszerűségek rabja.

A magyar órákon alkalomszerűen is elterjedt idegenszerűségekre hívhatjuk fel tanulóink figyelmét. Gyakorlatomban a hibás kifejezéseket nem tudatosítom, hanem csak a megadott jó és tősgyökeres magyar kifejezéseket íratom le, sőt meg is tanítatom. U. n. „Magyar szótárunk“-ba írjuk bele a jó kifejezéseket. Ezt a szótárt már az első osztályban is használjuk. De haladjunk csak sorjában.

A barbarizmusok elleni tervszerű harcunk fokozatait adom most itt vázlatosan.

Az alsó fokon nyelvvédelmi munkánk legnagyobb feladata az, hogy tegyük a magyar gyerek magyar *nyelvérzékét* minél erősebbé. és magyar nyelvét minél gazdagabbá. Már ezen a fokon tudatos munkával kell a régi magyar nyelv jó nyelvi példáit is felhasználnunk a gyerek nyelvének erősítésére. És amire leginkább van alkalmunk, tudatosítsuk nagy magyar költőink és íróink jó magyar kifejezéseit.

A tervszerű munkamegosztás: Kezdjük a munkát a jó magyar kiejtésre való neveléssel... Üldöznünk kell az idegenszerű kiejtést... Ejtsük ki tisztán a magyar hangokat... Vigyázzunk a jó magyar hangzásra! Kodály írja: „Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, a zománc, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük...“

Betegség támadta meg az izes magyar kiejtést is. Hosszan ejtünk rövid hangokat. (Körút, Köszönöm, Allatt stb.) A jó magyar hangsúlyt is megtámadta már a betegség. Ma már a jelzett szóra

ment át a hangsúly. A mondat végét hangsúlyozzuk, s az igekötők helyett a második szótagon a hangsúly: elviselhető, elmentem, megtudtam! (német!) Összetett szavakon is: vérmérgezésben van.“ Kosztolányi: „Hangsúlyjárványról“ ír és ez a járvány igen terjed.

Tervszerű munkánk második nagy fokozatában a *magyar szókincs tisztaságának a megvédése* a feladatunk. A gyakorlati munkában az idegen szavak üldözését megelőzi annak tudatosítása, hogy a magyar nyelv szókészlete igen nagy. Kezdjük gyűjteni a szép magyar szavakat. Külön szótárunk van a szép magyar szavak gyűjtésére is. Ha pl. a *fantasztikus* idegen szavunkat akarom kigyomlálni nyelvünkéből, nem elégszem meg azzal, hogy kijelentem, ez idegen szó, ne használjuk. Előbb gazdagítanom kell a gyerekeket azokkal a fogalmakkal, jó magyar kifejezésekkel és szavakkal, amelyek mind elhullanak éppen ennek az idegen szónak a használata miatt. Ez a munka azután komoly nyelvi gazdagítást is jelent. Legyünk puristák eleinte gondolatainkban, gazdagodjunk magyar szókincsünkben.

Melyek azok a jó magyar kifejezések és szavak, melyeket a *fantasztikus* kiszorít? Csodás, álomszerű, káprázatos, mesés, varázslatos, fellegjáró, lidérces, kísérteties, boszorkányos, elképesztő, hátborzongató, döbbenetes, mesebeli, délibábos, regényes, varázsos, képtelen; stb. De még ez sem elég. Mondatokban is használnunk kell ezeket a szavakat. A nyelvi elszegényedést csak így tudom a legjobban tudatosítani. Ennél az idegen szónál pl. Kosztolányi Dezső szellemes mondatait szoktam idézni. Jókai *fantasztikus* költészete fellegjáró, de lehet a költészet lidérces, kísérteties, lehet a *fantasztikus* alkotás elképesztő, hátborzongató, döbbenetes, egy *fantasztikus* szertartás mesebeli. A *fantasztikus* szépség káprázatos, varázsos, elbűvölő, tündökletes, vagy csak csodálatos. Egy hölgy barátnője ruháját *fantasztikusnak* nevezte, amivel azt akarta mondani, hogy képtelen, lehetetlen, otromba, silány, gyatra. Váratlan hírre felkiáltunk: *fantasztikus*, s csak azt éreztük, hogy hihetetlen. A *fantasztikus*an buta ember szörnyen, vagy egetverően buta és így tovább. Ilyenkor szoktam feladni a kérdést: Szabad-e egy idegen szó miatt ennyi sok jó és hangulatos magyar kifejezést és szót elfelejteni? Mert a fejlődés majd az lesz, hogy kényelemből mindenre azt az idegen szót fogjuk használni.

Amint látjuk az idegen szavaknak ilyen szellemű üldözése egyúttal a barbarizmusok elleni harcot is jelenti, mert a megelőzés munkájában sok jó és a magyar szemlélet és gondolkodásmód szellemének megfelelő kifejezést elevenítünk fel újra.

Egy másik órám anyagát is adom vázlatosan. Mennyire vétünk a magyar nyelv ellen pl. az abnormis, nem normális szavak használatával is!

Kényelemből használjuk. És elhullanak a következő szavak: balga, oktondi, együgyű, lühü, gyüge, hóbortos, átabota, bódi, guba, jakab, kerge, hóbördi, filkó, ügyefogyott, botor, élhetetlen, tatrafüles, kaba, pupák, félkegyelmű, félnadrág, félcsákó, eszelős, esze fordult, kelekóla, golyhó, bohó, habók, habókos, lipi, liphec, rátóti.

stb. S egyszerűen kényelemből csak egy idegen szóval fejezzük ki mindazt, amit sok jó magyar szóval ki tudunk fejezni.

Ilyen szellemben kell a barbarizmusok elleni harcunkat is megvívunk. A régi magyar nyelv és nagy költőink, írónk nyelvének igaz magyar ízeit kell kóstolgatnunk, mert a tanuló csak akkor fogja az idegenszerűségeket kerülni, ha vérében van a magyar nyelv szelleme. A gyerek egészséges magyar nyelvi ösztönét kell megóvnunk elsősorban.

Tudatosítanunk kell a gyerekekben nyelvünk szépségét, sajátosságait és kifejező erejét. Ezt a tudatosítást csak jó nyelvi példákön végezhetjük el. Egyik nyelvművelő órámön az ötödik osztályban Pázmány nyelvében tudatosítottam nyelvünk gazdagságát. Figyelgettük szöböségét. A rokonértelmű szávakkal szinte telecsurgatja gyönyörű magyar mondatait. Figyelgettük mondatait is, és mondatalkotásában magyar észjárásának jellemző jegyeit. Mennyire tudja formálni ez a nyelvművész a magyar nyelvet. Nincs az az érzelmi hullámozás, amihez nem a legmegfelelőbb nyelvi kifejezés sımulna. Néha felmelegített tintával ír, éget és korbácsol, néha megszelidül és sımogat s melegebb hullámokban folyik a nyelvi szépség. Pázmány írása mellé felolvasunk egy-egy részletet a mai újságok nyelvéből. A magyar gyerek inkább megérti Pázmány ú. n. „nehéz gondolatait“, mint a mai élet idegenszerűségekkal fertőzött nyelvét. (Kosztolányi példáját én is megpróbáltam. Arany János Shakespeare-fordításait élvezte pl. az elsős gyerek is, de nem igen értette meg a mai újságok nyelvét. Ilyen mondatokat pl. „Érintkezésbe lépett a minisztériummal, beszélgetést folytatott ő excellenciájával, súlyos problémák forogtak szőnyegen. A képviselő konstatálja, hogy nem vállal szolidaritást a fakciózus ellenzékkel“ stb., stb.)

Egy másik órán a magyar népi nyelv ízeit, zamatát és hajlékonyságát tudatosítottuk. Elsősorban saját gyűjtésünk példáiban. T. i. tervszerűen gyűjtöttük a szemléletes, képekben gazdag magyar népi nyelv példáit. Elsősorban közmondásait, szólásait. Ez a munka is hozzátartozik a barbarizmusok elleni védelmi munkához. Egy-egy népi szólásban megfigyelhetjük a magyar észjárás minden természetes jegyét. A kifejezések talpraesettek, szemléletesek, képei és hasonlatai mögött csupa elmésség van, nincs bennük meg a magyar nyelv szellemét semmibevevő idegenszerűség, ennek a nyelvnek mindig igazság a lelke és igen szemléletes kép a teste. Éppen ez nincs meg a barbarizmusokban, ezért szervi betegsége ez a magyar nyelvnek. Ezután felolvasok olyan mai írásművet, ami tele van légtűres általánosságokkal. Nevelő erejű összehasonlításokra kerülhet így a sor...

Ilyen órákon erősítgetem tanulóim nyelvérzékét.

Egy másik órán bonckés alá vehetünk egy-egy barbarizmust is. Először megkeressük a megfelelő magyar kifejezéseket. Több mondatot alkotunk velük. Egy-két irodalmi és népnyelvi példát is felmelegítünk és azután boncolgatjuk az idegenszerűséget. Milyen csatornán jutott nyelvünkbe? Miért idegen a magyar nyelv szelleme szerint? Miért az idegen gondolkodás nyelvi jelképei a barbarizmusok?

Sajnos ma már rengeteg példán mutathatjuk mindezt be. Valamikor még *fegyverfogható népről* beszéltünk, ma harciasról, mert lefordítottuk a kampffähig szót. Valamikor *minden várakozásunkat kielégítette valami*, ma a német észjárás szellemében minden igényünket kielégítette valami, azaz allen Ansprüchen genügen, stb.

Jó magyar kifejezéssel csupa belső nyavalyát kell így mintegy műtőasztalon jó alaposan átvilágítanunk. Simonyi Zsigmond sokat összeszedett belőlük, példatárnak felhasználhatjuk, *de csak a jó magyar kifejezéseket kell alaposabban tudatosítanunk...*

Ime háromféle magyar nyelvi órát mutattam meg. Mind a három órán a barbarizmusok ellen harcoltunk más-más eszközökkel és más-más szellemben. Nem elég tehát az idegenből fordított szó-lásmódok egyszerű kipécézése. A purizmusnak ezt úgyis a szemére vetették. Nekünk nevelnünk is kell a legtisztább és a legegészségsőbb magyar nyelvérzékre. Tudatosítanunk kell nyelvünk természetét is. Itt van egy másik szempont is a barbarizmusok elleni harcunkban. Tanulóink magyar szólamkincsét kell gazdagítanunk. A gazdagításra minden magyar óra alkalmat ad. A János vitéz az elsőben éppenúgy, mint Arany János nagy alkotásai a nyolcadikban. Tudatosítsuk tehát nagy íróink tősgyökeres magyar szólamait is. Olykor-olykor arra is mutassunk rá, egypár szólás már teljesen kiveszett a mai köznyelvből. Mit használnak helyette? Idegenszerűségeket! S ilyenkor a helyes magyar kifejezésekkel erősítsük meg tanulóink nyelvhasználatát. Így: A magyar diák *tájékozódik* (nem: kiismeri magát). A magyar diák *pótolja a mulasztást* (nem: behozza). A magyar diák *csak ejtethet hibát* (nem: csinálhat). A magyar diák *beteg* (nem: örzi az ágyát). A magyar ember *belenyugszik sorsába* (nem: aláveti magát). A magyar *kifizet valamit* (nem: fizetést eszközöl). A magyar diákra *valami hatással van* (nem: hatást gyakorol). A magyar ember *megszüntet, érvénytelenít valamit* (nem: hatályon kívül helyez) stb., stb. Ezt a felsorolást sajnos lehetne még folytatni. Ilyenkor Gárdonyi jut eszünkbe, ő írta le: nemsokára germanizmusok nélkül már köhinteni sem fogunk tudni.

A gyerekek beszédének vagy írásainak magyartalanságain és idegenszerűségein keresztül kell tudatosítanunk a mai élő beszéd és a mai stílus betegségeit. Gyakorlatomban tervszerűen más és más betegségekre mutattunk rá és közös munkával kerestük a gyógymódokat is.

Ebben a kereső munkában rájöttünk arra: a legtöbb idegenszerűség kényelemszeretetből kerül nyelvünkbe. Nem törődünk a nyelvi finomságokkal... Átveszünk idegen kifejezéseket, vagy csak legfeljebb szórulszóra lefordítjuk. Ma elsősorban a germanizmusok terjednek így el.

Egészen kóros nyelvi tünetekre is rá szoktunk mutatni. A barbarizmusok elleni küzdelmünket így legalább érdekessé is tesszük. A jó nyelvérzékű diák jót nevet egy-egy barbarizmus hallatára. Küzdelmünknek akkor lesz igazán komoly eredménye, ha kinevetjük azokat a magyar embereket, akik barbarizmust használnak beszédükben. Egyik órán pl. a következő idegenszerűséget fojtottam meg szinte a gúny maró erejét felkorbácsoló példák útján...

a) A „le“ igekötők furcsa divatja. Aki nem tud magyarul, az, lelevelezi az ügyet. Pesten 11 óra is van, amire levacsoráznak a derék polgárok. Ma már nem kívánnak egyszerűen az emberek, de nem megy le az ára semminek. Ma már nemcsak kis gyerekeket, hanem elveinket is lefektetjük, ahelyett hogy írásba foglalnánk, vagy megörögzítenénk, stb., stb.

b) Micsoda idegen hóbort van ma a *-va*, *-ve* végződésű igenevek használatában. Nincs otthon az úr, el van utazva. A nagyságos asszonyék le vannak ülve a diványon. Ebben az ügyben itt már fel lett szólalva. Jaj, egy kő mindjárt a fejünkre lesz esve. Karácsony táján egyik úrinő így dicsekedett: No, most már be vagyunk vásárolva. X. Y. hölgyfodrász itt lesz a jövő héten megnyitva. — Kacagás szokta kísérni ezeket az idegenszerűségeket.

c) Sokszor adom fel feladatnak, nézzenek csak körül a városban, mennyi idegenszerűség a cégtáblákon, a kirakatokban. Ma már csak prima áruk vannak, s Pengő 0-ért — és ilyen feliratokkal találkozunk: Kéretik a dohányzást mellőzni. A hajnyírást vasárnap kéretik nem eszközölni. — Ezt is olvastam már: Kéretik a lábakat jól letöröltetni. Egy üzletben: Itt mindenki jól ki lesz szolgáltatva. — Rettenetes fekélyek ezek a szép magyar nyelv testén. A francia jó nyelvérzéke és ízlése nem tűrné meg ezt; mi semmibe se vesszük.

d) A leghatásosabb akkor lesz küzdelmünk, ha már az-iskolában azt is tudatosítjuk a gyerekekben, hogy a legtöbb barbarizmus nyelvi ízléstelenség is egyúttal. Ilyenek a szórendi elfajulások. Gyerekeink stílusából minden eszközzel gyomláljuk ki! Először is tudatosítsuk a jó magyar szórendet, s csak azután kezdjük az idegenszerűségek gyomlálásához. Erre vonatkozólag igen jó példákat találunk Dengl János Magyar nyelvhelyesség című könyvében.

Egyik órámra megmutattuk a magyar ember és a német ember gondolkozás módját is. Felsőben nagyon jó ez a módszer. Meglátják így a tanulók, milyen sokszor beszélnek a német gondolkozásmódja szerint. Példák: Mi magyarok betegek vagyunk, vagy ágyban maradunk, de nem őrizzük az ágyat. Csak a német tolvaj lopja el valakinek az óráját, a magyar tolvaj valakitől lop. A német segítség fogalmában hónaalá nyúlhat valakinek, a magyar csak segíthet, gyámolíthat. Csak a német járhat kezünkre, a magyar szolgálatára lehet valakinek. Csak a német tarthat beszédet, a magyar mondja. Csak a német tanácskozik valami fölött, vagy mosolyog, nevet valami fölött, a magyar csak mosolyog valamin. A német ítélhet valaki felett, a magyar csak valakiről. A német vezeti a jegyzőkönyvet, a magyar írja, megírja. A német diák vonattal jár be, a magyar diák vonaton stb., stb. — Ezen az órámra sok gyerek kiáltott fel, jaj, ezt én is szoktam mondani. Bizony, a betegség súlyos, mert sok magyar ember ma már nem is tudja, hogy ezek mind barbarizmusok.

e) Az ötödik osztályban a mai nyelvben uralkodó képzavarra is felhívom tanulóim figyelmét. Pl. Ma minden végtelenül csekély, talán: nagyon csekély, ma minden örült jó. Tessék csak ezt a rendes magyar észjárás szemüvegén elemezni. Irtózatossá érdekes, ilyen a kínos rend is. Ma rémesen és szörnyen is lehet örülni és irtózatossan

tetszhetik a mozi. (Nagyon) stb. Felolvastam ezen az órán Herczeg Pesti nyelv című írását is. Ebben éppen ezeket az idegenszerűségeket és nyelvi izléstelenségeket gúnyolja ki. Vagy itt vannak ezek a mondatok: Senki se ringassa magát légvárakban. Az idő vasfoga majd behegeszti az ember sebeit. Csupa furcsa képzavar. Sajnos, ezeket a példákat bővíteni lehetne.

f) A magyar nyelvtan tanítása közben minden nyelvi tény tárgyalása alkalmával harcoltunk a barbarizmusok ellen is. Módszeres egységek szerint gyakorlatomban pl. a következő tervszerű munkatervet állítottam össze már az említettekén kívül. A *magyar beszéd, a magyar kiejtés!* (Versenyek, a tankerület középiskoláisi számára). *Idegenszerűségek a magyar hangok hangoztatásában. A magyar hangsúly és hanglejtés. Diákéletünk idegen szavai, idegen kifejezései. A jól néz ki. (Arany János sorai). Nyelvi izléstelenségek egy diák beszédében. A nem létezik és társai, idegenszerű mondatok. Az áll ige magyartalan használata. A végett és miatt. A számnévi jelző magyar használata. A névelők használata. A szenvedő igék kérdése. Az utca magyartalansága. Főnévi igenévvel ne parancsoljunk. A betart és társai. Az idegen városnevek írása. A magyar keresztnemek. Helytelenségek és idegenszerűségek a magyar fokozásban. A magyar mellérendelés. A menni-jönni. (V. ö. Bartóky elbeszélését Nem lesz özönvíz). Általában sokszor szépirodalmi példákat is idézgetünk. *Idegenszerűségek a köszöntésben, a levelezésben.* (V. ö. Arany: A régi és új magyar). *Kerüljük a jelzői mellékmondatokat. Az aki és az amely. Végezzük magyarul a számolási műveleteket. Az össz-helytelen és idegenszerű használata. Idegen és helytelen szóösszetételek. A magyar képzők sorvadása. Idegenszerű képzők. A magyar nyelv eredetisége. A stílus magyarossága, és magyartalanságai, csúfságai. Mindennapi nyelvhasználatunk idegenszerűségei. A magyar szókincs. Arany János nyelve, általában legnagyobb íróink nyelve.**

g) Gárdonyi Géza: Magyarul így! című érdekes nyelvtisztító munkájában hazaárulónak tartja azt a magyar embert, akinek nem fáj a korcs magyar szó, aki a jó magyar szót elhagyja az idegenért. Először a legtöbb ember nagyképűségből használja az idegen szavakat, s egyszer csak teljesen tehetetlen az idegenszerűségekkel szemben. Sőt természetesen találja az idegenszerűségeket. Egy-két órám már az ilyen típusú ember köznapi nyelvhasználatát is megmutattam. A gyerekek már több figyelmet szentelnek azután a köznapi nyelvhasználat tisztaságának.

Néhány pedagógusunk azt kívánja, hogy a nyelvhelyességet a magyar nyelvi oktatás középpontjává kell tennünk. Tanmenetszerűen is be kell illeszteni tervszerű munkánkba. A tervszerű munkára valóban szükségünk is van. Különbösen is a magyar nyelvtan tanítása közben az egyes nyelvi jelenségek tudatosítása alkalmával mindig érintenünk kell a nyelvhelyességet is. Így igen sok barbarizmust már a megelőzés módszerével is kiküszöbölhattunk.

Befejezésül csak annyit: az iskolai nyelvvédelem a magyar nyelvi nevelés igen nagy céljait szolgálja. Nagy kincset művelünk

és védünk ezzel a munkával, hiszen magyar nyelvünk legdrágább kincsünk. Nyelvünk ellen vét, aki fitymálva beszél és ír az iskolai nyelvvédelemről. Ne felejtjük el Kölcsey szavait: „Meleg szeretettel függj a hon nyelvén. Mert haza, nemzet és nyelv egymástól elválaszthatatlan dolog s aki a nyelvért nem buzog, az a hazáért és nemzetért sem lesz kész áldozatra.“

Bakos József.

A középiskolai reform oka és következményei.

Nyolc mozgalmas esztendő telt el azóta, hogy Hóman Bálint megalkotta a magyar középiskolai reform alapját képező 1934. évi XI. törvénycikket. Négy éve dolgozunk már az új Tantervvel, három éve irányítanak nevelői munkánkban az Általános Utasítások. És mégis, bizonyos jelekből arra lehet következtetni, hogy a reform szelleme még nem hatotta át teljes mértékben a tanári rendet, annak minden egyes tagját. Itt-ott még mindig kiütköznek — habár egyre kisebb mértékben — a régi tanítóiskola főhibái, az anyagközlésnek minden más tevékenység fölé való helyezése, a megszegyevítő büntetések alkalmazása, a diákság iránt érzett és ki is mutatott intézményes bizalmatlanság. Nézetünk szerint ez természetes. Nagyon érthető, hogy mindannyian, akik a régi iskolából kerülünk ki, időnként visszaesünk azokba a hibákba, amelyeket ott sajnos sokszor láthattunk: video meliora proboque, deteriora sequor — márcsak a megszokás hatalmánál fogva is. Azonban a megértés itt nem lehet azonos a megbocsátással: a nevelői lelkiismeret fokozatos fejlődést parancsol és a hibák mihamarabbi kiküszöbölését. Ezért talán nem lesz fölösleges, ha ismét egyszer tudatosítjuk a középiskolai reform lényegét és velünk szemben támasztott legfőbb követelményeit.

Minden ami a jelenben történik, bizonyos mértékben a múlt függvénye és a múlttal magyarázható; így a mostani középiskolai reform okát is a történeti fejlődésben kell keresni. Ez a fejlődés a renaissance-al kezdődik. A renaissance felfedezte a középkor folyamán egyidőre feledésbe merült örök nevelési eszményt, a harmonikus egyéniség kialakítását és ennek az eszménynek megvalósítására új iskolákat szervezett, a mai középiskolák őseit. Ezek az iskolák már nem tudósokat, vagy aszkétákat akartak nevelni, mint a középkor kolostori iskolái, hanem egész embereket, akikben az éles észszel és erős akarattal nagy érzelmi gazdagság is párosult. A sokoldalú nevelési feladat megoldásának nagyszerű eszköze akadt a klasszikus műveltségben. A latin és a görög nyelv, a kemény logikával felépített nyelvtani rendszer megtanulása kicsiszolta az elmét; Homeros, Horatius költészete, a görög művészet alkotásainak tanulmányozása elmélyítette és tudatosította az érzelmeket; a Stoa bölcsesete, Epiktetos, Marcus Aurelius tanításai megedzették az akaratot. Így a lélek minden tulajdonsága egyenletesen fejlődött a klasz-